
Reclasseren met adolescenten en jongvolwassenen

Een methodische handreiking voor de jeugdreclassering en reclassering

Verkorte weergave en onderbouwing
van methodische aandachtspunten

Bas Vogelvang
Esther Rutten
Bart de Jong
Joost van den Braak

Van Montfoort | Collegio

November 2012

Colofon

Reclasseren met adolescenten en jongvolwassenen. Een methodische handreiking voor de jeugdreclassering en reclassering. Verkorte weergave en onderbouwing van methodische aandachtspunten.

Tekst: Bas Vogelvang, Esther Rutten, Bart de Jong, Joost van den Braak.

In opdracht van: Reclassering Nederland, namens het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

De auteurs zijn veel dank verschuldigd aan de begeleidingscommissie en een panel van geraadpleegde wetenschappers.

© 2012 Van Montfoort | Collegio. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inleiding

In deze verkorte weergave en onderbouwing van de methodische handreiking 'Reclasseren met adolescenten en jongvolwassenen'¹ worden de belangrijkste methodische aandachtspunten voor het reclasseren met adolescenten en jongvolwassenen voor zowel de jeugdreclassering als de reclassering op een rij gezet. We voorzien deze aandachtspunten daarna van een korte theoretische verantwoording.² Voor meer uitgebreide uitwerking wordt steeds verwezen naar de betreffende hoofdstukken in de basistekst van de handreiking.

Ter inleiding bespreken we hieronder eerst de belangrijkste methodische keuzes die ten grondslag liggen aan de opbouw van de handreiking. Vervolgens worden de specifieke methodische aandachtspunten voor het reclasseren met adolescenten en jongvolwassenen beknopt uitgewerkt aan de hand van de hoofdthema's.

Methodische keuzes (Handreiking Hoofdstuk 1)

De handreiking 'Reclasseren met Adolescenten en jongvolwassenen' heeft tot doel de professionaliteit van het reclasseren met jongvolwassenen³ te versterken. Daarvoor baseren we ons op wetenschappelijke inzichten⁴, maar ook op concrete vragen uit de praktijk. In aanvulling op de bestaande *best practices* willen we met de handreiking een antwoord geven op de aandachtspunten en de knelpunten⁵ voor (jeugd)reclasseerders. De volgende uitgangspunten, overwegingen en keuzes zijn hiertoe gezamenlijk vastgesteld.

✓ *Geen puber meer, maar nog niet volwassen*

Jongvolwassenen zijn nog niet volledig ontwikkeld. Van hen mag nog niet hetzelfde worden verwacht als van volwassenen. Zij hebben meer hulp, inbreng en sturing van de (jeugd)reclasseerder nodig. Tegelijkertijd komen de eisen van de volwassenheid snel naderbij. De tijd dringt, en hoe eerder de jongvolwassene positieve toekomstkeuzes maakt en zich daaraan verbindt, des te beter. De (jeugd)reclasseerder moet de jongvolwassene daarbij helpen en deze keuzes verbinden aan concrete, haalbare plannen voor de toekomst. Dat is een eis, omdat de jongvolwassene zelf vaak helemaal niet zo rustig, rationeel en weloverwogen kan navigeren tussen de diverse mogelijkheden en kansen. Beginnen met veranderen is voor deze jongvolwassenen in eerste instantie dan ook vaak een gok.

✓ *Een effectieve werkaliantie als basis*

Een effectieve werkaliantie is een noodzakelijke basis voor het zich houden aan de (bijzondere) voorwaarden door de jongvolwassene, en het oproepen en benutten van de motivatie tot

---

¹ Het aandeel van adolescenten in de criminaliteitscijfers vormde voor het kabinet Rutte I aanleiding voor een wetsvoorstel Adolescentenstrafrecht als één van de maatregelen om recidive terug te dringen. Onder adolescenten worden, krachtens het wetsvoorstel, verstaan: jeugdigen en jongvolwassenen in de leeftijd van 15 t/m 22 jaar.

² We geven dus éérst de praktische aanwijzingen, en daarna een theoretische onderbouwing. De lezer kan uiteraard desgewenst ook met de theorie beginnen.

³ Formeel benoemen we deze leeftijdsgroep als "late adolescentie en jongvolwassenheid". In de handreiking spreken we verder (gemakshalve) alleen over **jongvolwassenen**.

⁴ Verzameld met behulp van recente onderzoeksliteratuur en aangevuld door geraadpleegde wetenschappers / experts op dit gebied.

⁵ De best practices en aandachts-/knelpunten zijn voor de handreiking verzameld onder uitvoerend werkers van de Raad, jeugdreclassering en reclassering.

gedragsverandering en een leven zonder criminaliteit. Een werkalliantie van de jongvolwassene en de (jeugd)reclasseerder is er altijd, maar deze is pas *effectief* als zij *beiden* de ervaring hebben dat er 1) doelgericht wordt gewerkt, 2) taakgericht wordt gewerkt, 3) dat er tussen hen een samenwerkingsverbond / -verbintenis bestaat, en 4) dat de onvermijdelijke en specifieke machtspositie van de (jeugd)reclasseerder voldoende helder is gemaakt en verandering niet in de weg staat⁶.

✓ *Desistance, What Works, levensdoelen en ontwikkelingstaken worden verbonden*

De (jeugd)reclasseerder is een bruggenbouwer naar volwassenheid. Werken aan levensdoelen die voor de jongvolwassene persoonlijk belangrijk zijn staat voorop. Dit appelleert, stimuleert, geeft hoop, en draagt bij aan het afzien van criminaliteit (*desistance*) en daarmee aan een veiliger samenleving. De (jeugd)reclasseerder vertaalt deze levensdoelen in een aantal daarbij horende *ontwikkelingstaken* en de bijbehorende *competenties*. Hij werkt met de jongvolwassene aan de geselecteerde ontwikkelingstaken, met inachtneming van de (evidence-based) *What Works* beginselen, met een passende controle, waarbij hij de bestaande werkalliantie steeds bijstuurt richting effectieve werkalliantie. Dit is de rode draad van de begeleiding.

✓ *Van een probleemverhaal naar een succesverhaal*

Voor het versterken van de werkalliantie en het plannen van concrete, haalbare doelen besteedt deze handreiking aandacht aan de inzet van narratieve interventies⁷. De (jeugd)reclasseerder (re)construeert met de jongvolwassene niet alleen de belangrijkste gebeurtenissen, keuzes en personen in zijn levensverhaal tot nu toe, maar ook het scenario voor de toekomst. Een narratieve benadering is geschikt om de jongvolwassene goed te leren kennen (diagnostiek en planning), en het bevordert een toekomstgerichte, oplossingsgerichte insteek. Jongvolwassene en (jeugd)reclasseerder geven het "probleemverhaal" een andere wending. Hierbij gaat de (jeugd)reclasseerder er vanuit dat niemand het levensverhaal zo goed kent als de jongvolwassene zelf (hij is de expert), en dat de jongvolwassene al minstens over een deel van de competenties beschikt die hem uit de problemen kunnen helpen. Dit motiveert en versterkt de werkalliantie. Een aanbod van herstelrecht kan noodzakelijk zijn om het eigen levensverhaal een nieuwe start of andere wending te geven.

✓ *Wat werkt bij wie*

Om de ontwikkeling naar volwassenheid veilig te stellen is maatwerk vereist. De verscheidenheid in de leeftijdsgroep is enorm. Risico's, criminogene behoeften, responsiviteit, criminele trajecten (carrières) en kwetsbaarheid laten in verschillende groepen verschillende patronen zien. Deze patronen worden besproken en ook in het perspectief van ontwikkelingstaken geplaatst. Ze worden verbonden aan doelstellingen en aandachtspunten op maat.

✓ *Sociaal netwerk en kansen*

"Regel één: de jongvolwassene kan het niet alleen". Een actieve rol is nodig van ouders, familie en de vriendengroep, en ook het hebben van een opleiding en/of werk is nodig om een positieve transitie naar volwassenheid te bevorderen. Ook het organiseren van een dagbesteding is vereist.

✓ *Kern: zelfeffectiviteit en verdienste*

---

6 Zie ook Hoofdstuk 6.

7 Afkomstig uit de oplossingsgerichte therapie.

Vanuit diverse invalshoeken - de desistance-benadering, de cognitieve leertheorie, en ook uit inzichten over de werkalliantie - komt naar voren dat de jongvolwassene *zelfeffectiviteit* moet ervaren om verder te komen in zijn ontwikkeling. De jongvolwassene moet kunnen zeggen: "*dit is mij gelukt, door mijn eigen beslissing, mijn plan en mijn inzet*". Naast zelfeffectiviteit is een tweede noodzakelijke ervaring, dat de jongvolwassene merkt dat hij ergens voor nodig is, dat hij iets kan bijdragen, dat hij zich *verdienstelijk kan maken*, dat anderen verwelkomen wie hij is en wat hij doet. Deze positieve ervaringen versterken de intrinsieke motivatie, zij zijn een innerlijk vliegwiel voor verandering.

✓ *Samengevat*

Het werken aan persoonlijke levensdoelen draagt bij aan het afzien van criminaliteit. Vanuit een narratieve invalshoek is de begeleiding vanuit een positieve insteek gericht op het expliciet maken van levensdoelen. Bij deze doelen horen ontwikkelingstaken en vaardigheden die voor de transitie naar volwassenheid nodig zijn. Bij het werken aan deze vaardigheden is het ervaren van zelfeffectiviteit en verdienstelijk zijn vereist. Het versterken van steun en veerkracht, maar ook het beheersen van risico's en het terugdringen van stress en pathologie staan in dienst van deze ontwikkeling. Controle en inzet op de criminogene factoren worden dus niet weggepoetst maar zijn instrumenten voor de gevraagde ontwikkeling. Op deze manier wordt in een breder kader gewerkt aan het terugdringen van recidive en het bijdragen aan een veiliger samenleving. Deze rode draad wordt op maat gebracht met jongvolwassenen in verschillende criminele trajecten (zoals vroege en late starters) en specifieke groepen (zoals jongvolwassenen met een lichte verstandelijke beperking).

Specifieke methodische aandachtspunten

De specifieke methodische aandachtspunten voor het reclasseren met adolescenten en jongvolwassenen worden hieronder beknopt uitgewerkt aan de hand van hoofdthema's. Hierbij worden steeds eerst de handelingsaanwijzingen gegeven voor de (jeugd)reclasseerder, gevolgd door een beknopte theoretische onderbouwing voor de keuze van deze handelingswijze. Voor meer uitleg en verduidelijking wordt hierbij verwezen naar het volledige betreffende hoofdstuk in de handreiking.

Ontwikkelingstaken en competenties (Handreiking Hoofdstuk 3 en 4)

De (jeugd)reclasseerder...

- ✓ ... realiseert zich dat in een deel van de doelgroep jongvolwassenen de ontwikkelingstaken voor 6-12 jarigen nog niet voltooid zijn⁸. Dit komt vooral voor bij jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking. Voor 16- t/m 22-jarigen worden deze vaardigheden echter als zo basaal en vanzelfsprekend beschouwd dat zij door dit tekort aan competentie in grote sociale problemen kunnen komen. Het competentietekort kan ook direct criminogeen zijn, dat wil zeggen, een directe aanleiding voor delictgedrag.
- ✓ ... beschermt de jongvolwassene tegen overvraging. Als de ontwikkelingstaken voor 6-12 jarigen nog niet voltooid zijn en de jongvolwassene moet ook aan de slag met ontwikkelingstaken voor 12-24 jarigen, bestaat de kans dat de jongvolwassene wordt overvraagd. Het kan er aan bijdragen de jongvolwassene 'grillig in de contacten' wordt of zelfs afhaakt.
- ✓ ... leert bij de jongvolwassene de drie lagen van vaardigheden kennen omdat zij aanknopingspunten vormen voor ontwikkeling.
  - Vaardigheden kennen ten eerste een *technische* laag: adequaat gedrag, *hoe goed* doet de jongvolwassene iets? Dit is het eerste en meest concrete aangrijpingspunt voor de (jeugd)reclasseerder en jongvolwassene. De technische laag van het gedrag wordt beïnvloed door twee andere lagen.
  - De tweede laag is een *relationele* laag, die bestaat uit meer fundamentele opvattingen van de jongvolwassene over zichzelf en de mensen met wie hij omgaat. De relationele laag bevat overtuigingen over zelfeffectiviteit (kan ik dingen gedaan krijgen bij anderen), macht (kan ik dwingen, kan ik gedwongen worden, kan ik macht delen) en verantwoordelijkheid (moet ik zorgen, heb ik recht op zorg). Deze opvattingen bepalen niet zozeer hoe *goed* de jongvolwassene iets doet, maar *wat* hij (niet) doet, waar hij voor *kiest* ten opzichte van anderen. De (jeugd)reclasseerder moet deze *interactieschema's* van de jongvolwassene leren kennen en ze samen met het sociale netwerk ombuigen naar prosociale schema's.
  - De derde *authentieke* laag stuurt ook het gedrag van de jongvolwassene aan en is het meest fundamenteel. Weet en ervaart de jongvolwassene echt wat hij wil (waar gaat hij voor?) en laat hij dat ook echt zien (is hij open en eerlijk hierover?) De (jeugd)reclasseerder kan deze laag leren kennen door met de jongvolwassene vast te stellen welke levensdoelen hij heeft en welke waarden daarbij horen. De

---

⁸ Zie bijlage 1 van de Handreiking voor een overzicht van de ontwikkelingstaken en een uitwerking van het begrip competentie.

(jeugd)reclasseerder moet ook deze authentieke laag leren kennen en in deze levensfase vaak ook deze laag *helpen ontwikkelen*.

Theoretische onderbouwing

De ontwikkelingspsycholoog Arnett beschrijft de ‘*emerging adulthood*’ (opkomende volwassenheid) als een nieuwe ontwikkelingsfase tussen de adolescentie en de volwassenheid (in: Krechtig 2012). Arnett noemt de volgende 5 kenmerken voor deze ontwikkelingsfase:

1. Het is de fase van identiteitsonderzoek, wie ben ik en wie wil ik zijn, uitproberen van verschillende mogelijkheden, in het bijzonder wat betreft liefde en werk.
2. Het is de leeftijd van instabiliteit, van een plan maken voor de toekomst en daar dan weer op terugkomen, van starten met een studie en merken dat dat het toch niet is.
3. Het is de leeftijd waarin de mens het meest op zichzelf gefocust is.
4. Het is de leeftijd van je-overal-tussenin voelen, van overgang.
5. Het is de leeftijd van de mogelijkheden, ‘when hopes flourish’, wanneer er mogelijkheden zijn om je leven nog radicaal te transformeren.

De periode van adolescentie en jongvolwassenheid brengt dus specifieke ontwikkelingsaspecten met zich mee. Bijbehorend kunnen we diverse ontwikkelingstaken onderscheiden voor een gunstige ontwikkeling. Deze taken zijn opgaven waar de adolescent of jongvolwassene voor staat, en die worden bepaald door zijn lichamelijke ontwikkeling en ook de cultuur om hem heen. Hoe meer vaardigheden (competentie) de adolescent of jongvolwassene heeft om die opgaven aan te pakken, des te beter zal hij in het dagelijks leven functioneren. Door Slot (1988) zijn deze opgaven *ontwikkelingstaken* genoemd. Ontwikkelingstaken zijn prikkels die iedereen - kinderen, adolescenten en jongvolwassenen, maar ook volwassenen en bejaarden - stimuleren om zich nieuw gedrag eigen te maken. Ontwikkelingstaken kennen naast verwachtingen vanuit de maatschappij ook biologische invloeden (‘ergens lichamelijk aan toe zijn’, zoals de geslachtsrijpheid). Slot benadrukt dat het hierbij niet altijd gaat om een ‘moeten’: ontwikkelingstaken kunnen ook kansen zijn.

Het verhaal van de jongvolwassene en ouders (Handreiking Hoofdstuk 4)

De (jeugd)reclasseerder...

- ✓ ... werkt oplossingsgericht aan de hand van de uitdagingen van de ontwikkelingstaken. Hiervoor is het noodzakelijk dat de jongvolwassene eerst vanuit zijn perspectief vertelt wat zijn gedrag en motieven zijn geweest. De jongvolwassene moet daarom zijn verhaal doen⁹. De (jeugd)reclasseerder stelt hierin vragen als: “*Wat is jouw verhaal als je iemand in elkaar hebt geslagen?*” “*Hoe erg denk je dat je ouders dit vinden (je familie dit vindt)?*” En: “*Hoe erg is het voor jou dat je niet de persoon bent geworden die je ouders (familie) graag hadden gezien?*”
- ✓ ... zoekt naar breuklijnen in het verhaal die *desistance* bevorderen: twijfels, schokervaringen die de jongvolwassene heeft meegemaakt en bouwt ze uit. Volgend op het verhaal tot nu toe is een verbinding met een oplossing in het eigen verhaal van de jongvolwassene noodzakelijk: “*En wat is jouw verhaal als je dat de volgende keer niet doet?*” “*Welke soort persoon wil jouw familie van jou zien?*” De oplossing verbindt de (jeugd)reclasseerder aan levensdoelen die voor de jongvolwassene belangrijk zijn.¹⁰ De levensdoelen worden verbonden aan de daarbij passende ontwikkelingstaken en de vereiste competentie en steun uit de omgeving van de jongvolwassene.

⁹ Zie bijlage 5 van de handreiking voor een gesprekvorm hiervoor

¹⁰ Zie p. 38 handreiking voor de levensdoelen

- ✓ ... kent de verhalen van de ouders en de familie van de jongvolwassene om zo beter in staat te zijn de ontwikkelingstaken en competentie van de jongvolwassene te begrijpen en de vereiste risicotaxaties te doen. Het is de taak van de (jeugd)reclasseerder om de ouders weer in beeld te brengen als ze door alle problemen “uit beeld” zijn.
- ✓ ... legt huisbezoeken af om het verhaal van de ouders en familie te horen. Thuis zijn ouders en familie meer op hun gemak en kan de (jeugd)reclasseerder beter observeren.

Theoretische onderbouwing

Bij jongvolwassenen die gaandeweg geheel afzien van criminaliteit zien we dat zij een fundamenteel andere blik ontwikkelen op wie zij waren, wie zij nu zijn en wie zij willen worden. Dit is een identiteitsverandering. Voor de *constructie* van onze identiteit gebruiken wij volgens Ricoeur (1985) *het verhaal* of het *narratief* als medium: “Antwoord geven op de vraag ‘wie ben jij’ staat gelijk aan het vertellen van een verhaal over je leven”. De Mul (2009) stelt dat wij onszelf niet direct, op onmiddellijke wijze kennen, maar steeds aangewezen zijn op de omweg van het verhaal. Het verhaal heeft een verhaallijn (*plot*): dat is de samenhang die de jongvolwassene zelf aanbrengt tussen allerlei zaken (zoals de omstandigheden, keuzes, toeval, oorzaken en gevolgen). En hijzelf is in dit verhaal een *karakter*: de jongvolwassene als misdadiger, slachtoffer, kind van zijn ouders, verslaafde, onschuldige ... de keuze is aan de jongvolwassene. Het verhaal geeft de jongvolwassene houvast, maar is ook instabiel. De identiteit is een soort tussentijdse conclusie die wordt ‘bedreigd’ door steeds nieuwe gebeurtenissen. Hierbij kan de ‘breuk’ een rol spelen die door Maruna werd geconstateerd in de levensgeschiedenissen van *desisters*. Maruna stelt op basis van gesprekken vast dat ingrijpende levensgebeurtenissen een breuk kunnen veroorzaken, waardoor de jongvolwassene eigenlijk wordt gedwongen anders naar zijn criminele leven en toekomst te kijken. Voorbeelden van Maruna zijn:

- Een schok, zoals onderling verraad tussen criminelen of het omkomen van een vriend.
- De afschrikkende werking van opnieuw detentie.
- Het vinden van zingeving, een doel in het leven, bij voorbeeld door religie, ouderschap, werk, een opleiding.
- Alternatieve sancties (bijvoorbeeld een werkstraf in de zorg, of herstelrecht).
- Andere voorbeelden, die wellicht die meer in de dagelijkse praktijk van (jeugd)reclasseerder voorkomen, zijn: het uitgaan of juist beginnen van verkering, het overlijden van een familielid, het uit huis gaan, of slagen/zakken voor een examen. Het hoeft dus ook niet alleen om een negatieve gebeurtenis te gaan.

Deze levenservaringen hebben alleen dit schokeffect als ze samengaan met het geloof / het vertrouwen van de jongvolwassene dat er echt een kans bestaat op verandering.

Ontwerpen van de aanpak (Handreiking Hoofdstuk 5)

De (jeugd)reclasseerder...

- ✓ ... leert de verhalen van de jongvolwassene en ouders / familie kennen. Hij verbindt deze aan de levensdoelen van de jongvolwassene en het (weer) de moeite waard en nodig zijn. De levensdoelen worden verbonden aan de ontwikkelingstaken die daarbij horen, en de vereiste competentie en steun uit de omgeving. Daarbij worden het LIJ of de RiSc ingezet, in samenhang met een analyse van het criminele traject en de specifieke subgroep van de jongvolwassene. Op basis daarvan worden de doelen en concrete (gedrags)interventies vastgesteld: werken aan vaardigheden, verminderen van pathologie (inclusief delictgedrag), versterken van steun en

verminderen van stress. Om met vertrouwen aan de ontwikkelingstaken te werken is ook controle nodig. Het LIJ of de RISc geven ook daarvoor aanwijzingen.¹¹

- ✓ ... sluit aan op criminele pad van de jongvolwassene. Aan de hand het LIJ of de RISc kan vastgesteld worden of een jongvolwassene een vroege starter, een late starter of een zeer late starter is. Bij de vroege starters is een zeer intensieve aanpak vereist. Bij kwetsbare vroege starters zet de (jeugd)reclasseerder in op het goed afronden van de ontwikkelingstaken en vaardigheden. Bij late starters is de prognose dat het delictgedrag eerder uitdooft omdat deze jongvolwassene de belangstelling verliest om zich te engageren met verkeerde vrienden en delictgedrag. De (jeugd)reclasseerder zet bij late starters vooral in op het vinden van een dagbesteding, opleiding, baan of andere bezigheid die de jongvolwassene raakt en opslokt. Bij zeer late starters is het essentieel dat zij in de periode daarvoor niet of nauwelijks delicten hebben gepleegd. Een narratieve insteek, gevolgd door het herijken van de toekomst/levensdoelen, is bij deze groep waarschijnlijk het meest geëigend.
- ✓ ... sluit aan bij de verschillende subgroepen. Kwetsbare jongvolwassene (LVB, psychiatrische problematiek, verslaving) maken een tragere overstap naar de volwassenheid. Ook moet de aanpak aansluiten op meiden en etnische minderheden.
- ✓ ... handhaaft voor jongvolwassene onverkort de *What Works* beginselen van risico's, criminogene en beschermende factoren en verbind dit met inzichten vanuit onderzoek naar *desistance*.
- ✓ ... realiseert zich dat hij bij een jongvolwassene afkomstig uit een criminele jeugdgroep moet werken in de context van een gemeentelijk plan, waarin het OM meestal de regie voert. De aanpak van een criminele jeugdgroep wordt aangestuurd door een klein jeugdoverleg met veel mandaat, doorgaans in het veiligheidshuis, waarin naast het OM en Politie ook de Raad, de reclasering en jeugdreclasering participeren. Veel criminaliteit – naar schatting 75% - wordt gepleegd in groepsverband (Schuit 1993, in Ferwerda & Van Ham, 2010).
- ✓ ... houdt zich niet alleen bezig met het toezicht houden en begeleiden, maar ook met de bescherming van de jongvolwassene.
- ✓ ... houdt rekening met de bestaande erkende en niet erkende gedragsinterventies en programma's in de eerste lijn, de geïndiceerde jeugdzorg en de Jeugd-GGZ.
- ✓ ... kijkt nadrukkelijk naar de mogelijkheid tot het inzetten van herstelrecht (slachtofferdadergesprekken of andere regionale initiatieven). Herstelrecht kan de 'breuk' zijn in het leven van een jongvolwassene waardoor de jongvolwassene gedwongen wordt anders naar zijn criminele leven en toekomst te kijken en daardoor afziet van crimineel gedrag (*desistance*).

Theoretische onderbouwing

In de criminologie worden verschillende trajecten of ontwikkelingspaden onderscheiden. De bekendste onderscheiding die werd gemaakt is die tussen *life-course persistent* en *adolescence-limited offenders* (Moffitt, 1993). Nieuw onderzoek laat zien dat een verdere nuancering bij de onderverdeling in criminele trajecten op zijn plek is. We komen uit op een verdeling in vroege, late en zeer late starters. Bij de vroege starters zien we vanaf de vroege kindertijd al een escalatie van problemen. Deze problemen voorspellen heel duidelijk ernstige en gewelddadige delinquentie in jongvolwassenheid en ook latere volwassenheid. Onderzoek van Odgers e.a. (2008) liet zien dat de *life-course persistent* mannen en vrouwen op hun 32e zonder meer slecht af te zijn. Binnen de groep late starters zijn er jongvolwassenen die hun criminele gedrag beperkten tot de adolescentie, maar er is ook een groep die start in de adolescentie en doorgaat. Als oorzaak van start van het delictgedrag in deze periode wordt de *maturity gap* genoemd: een gat tussen enerzijds de behoeften van de adolescent - die graag

---

¹¹ Zie voor een schematisch overzicht pagina 51 van de methodische handreiking

volwassen wil zijn, ook mee wil doen - en de beperkte mogelijkheden om deze wens te vervullen. Delinquent gedrag geeft dan tijdelijk toegang tot een volwassen status, ook omdat er meer vrijheden en mogelijkheden zijn dan in de kindertijd. Een opmerkelijk recent inzicht is dat er een grote groep jongvolwassenen is, die pas in de late adolescentie (18 t/m 23 jaar) voor het eerst in de fout gaat en met de (jeugd)reclassering in contact komt (*adult onset*). In de periode daarvoor, van 12 tot en met 17 jaar, blijkt maar liefst 70% van deze zeer late starters *geen enkele keer* veroordeeld te zijn voor een delict (Blokland & Palmén, 2012). In de 'nieuwe' ontwikkelingsfase van *emerging adulthood* zien we dus ook een nieuw pad van *emerging crime*. Deze groep pleegt 40% van alle delinquentie.

Kwetsbare jongeren nemen over het algemeen de 'horde' naar volwassenheid al later, en met meer moeite. Deze moeite neemt toe als er ook delictgedrag in het spel is. Onderzoek van vooral Bijleveld, van der Geest en Hendriks (2012) maakt dat bijzonder duidelijk¹². De criminele trajecten van meiden en jongvolwassen vrouwen zijn over het algemeen korter en minder ernstig (Loeber e.a., 2012). In algemene zin neemt het delictgedrag van meiden eerder af dan dat van jongens (Bijleveld, Van der Geest, & Hendriks, 2012). Een kleine groep gaat wél door met delictgedrag, in die groep zijn in vergelijking met jongens meer dynamische criminogene factoren en minder beschermende factoren in de omgeving aanwezig (Van der Put, *in press*). Onderzoek laat steeds vaker zien dat voor jongens en meiden andere criminogene factoren en beschermende factoren gelden (zie bijvoorbeeld Moffitt & Caspi, 2002; Silverthorn & Frick, 1999). Voor jongeren van diverse etnische afkomst gelden wellicht ook andere, cultureel specifieke, risico- en beschermende factoren voor delinquentie. Een mogelijke aanwijzing hiervoor kan worden gevonden in het feit dat allochtone jongeren minder vaak in jeugdzorginstellingen terecht komen en psychiatrische- en gezinsproblematiek vaker pas door middel van het strafrecht naar boven komen, aldus Van Domburgh e.a. (2009), die ook aangeven dat er wellicht minder bekend is terwijl er meer aan de hand is.

De werkalliantie met jongvolwassene (Handreiking Hoofdstuk 6)

De werkalliantie van de jongvolwassene en (jeugd)reclasseerder is hun gedeelde ervaring dat er 1) doelgericht wordt gewerkt, 2) taakgericht wordt gewerkt, 3) dat er tussen hen een samenwerkingsverbond / -verbintenis bestaat, en 4) dat de onvermijdelijk en specifieke machtspositie van de (jeugd)reclasseerder vanwege het gedwongen kader verhelderd is en verandering niet in de weg staat.

Hoe kan de (jeugd)reclasseerder deze gedeelde ervaring helpen ontstaan en verdiepen? De (jeugd)reclasseerder ...

- ✓ ... plaatst in de werkalliantie de doelen, taken, verbintenis en ook het gedwongen kader steeds in het licht van de transitie naar volwassenheid (de rode draad). Het gaat steeds om de toekomst. De (jeugd)reclasseerder en jongvolwassene bouwen samen aan een brug naar die toekomst.
- ✓ ... bereidt zich voor op grillig, onvoorspelbaar gedrag in de relatie. De jongvolwassene kan wisselingen laten zien tussen heel afstandelijk gedrag (passiviteit, tegenwerken) en zeer nabij gedrag (grenzeloosheid, afhankelijkheid).
- ✓ ... brengt in de contacten met de jongvolwassene en het gehele begeleidingsproces relatief veel structuur in en combineert dat met een speelse aanpak.

---

¹² Zie voor uitkomsten van het onderzoek § 3.3.1 van de Handreiking

- ✓ ... wordt een trouwe, *no-nonsense* bondgenoot van de jongvolwassene. Jongvolwassenen zijn zeer gevoelig voor loyaliteit en respect van de (jeugd)reclasseerder. Het is van belang dat de (jeugd)reclasseerder daarin geen steek laten vallen en de jongvolwassene altijd accepteert, maar hem ook durft te confronteren waar diens gedrag uit de pas loopt en respect van hem vraagt.
- ✓ ... motiveert de jongvolwassene aan de hand van de inzet van motiverende gespreksvoering¹³. Er is bij de jongvolwassenen vaak sprake van externe motivatie. Bij de jongvolwassene moet er naast de structuur die risico's beheerst altijd een structuur zijn die de jongvolwassene extern motiveert om nieuwe vaardigheden te leren, om zelfeffectiviteit te ervaren en van waarde te zijn. De (jeugd)reclasseerder selecteert de dagbesteding waar de jongvolwassene verplicht heen moet op basis van het verhaal van de jongvolwassene en zijn competenties.
- ✓ ... werkt doel- en taakgericht ('doorpakken') aan nieuw gedrag met behulp van de leerproces van Kolb en situationeel leidinggeven. De contacten staan in het teken van de doelen in het plan van aanpak en daarbinnen de afgesproken activiteiten. Het hoeft niet altijd daarover te gaan: *smalltalk* is ook onderdeel van de contacten.
- ✓ ... betreft de ouders en familie bij het ontwikkelen en versterken van de werkalliantie. De (jeugd)reclasseerder betreft de jongvolwassene en het gezin op emotioneel niveau bij de begeleiding, door te benoemen welke gevolgen het delictgedrag heeft (gehad) op het gezinssysteem.
- ✓ ... werkt systemisch met de bredere omgeving. De professionele omgeving kan zo worden ingericht, dat daarmee doelgericht en taakgericht werken wordt opgeroepen en versterkt en dat er vertrouwen ontstaat in de investering van alle betrokkenen.

Theoretische onderbouwing

We spreken in plaats van een 'werkrelatie' over een *werkalliantie* van de jongvolwassene en (jeugd)reclasseerder (Menger & Hermans, 2009; Hermans en Van der Laan, 2012). Dit begrip maakt meer duidelijk waar het om gaat: een (tijdelijk) verbond of *pact* om gericht samen te werken om bepaalde doelen te bereiken. Bij jongvolwassenen kunnen we meer specifiek spreken over een *pact voor de overgang naar volwassenheid*. Het grillige en onvoorspelbare gedrag dat veel (jeugd)reclasseerders bij jongvolwassenen zien, hangt samen met nog niet uit-ontwikkeld zijn, en ook met niet of sterk wisselend gemotiveerd zijn. De werkalliantie met jongvolwassenen is daardoor kwetsbaar. Doordat het brein nog niet is uit-ontwikkeld moet er veel structuur worden ingebracht in combinatie met speelsheid. Donker en de Bakker interviewden jongvolwassenen die uit een PIJ-instelling in de samenleving terugkeerden en nazorg kregen (2012). De meest vervelende herinnering was voor hen het 1 op 1 gesprek met de begeleider, in een kamer, met een tafel tussen hen in. De situatie vonden zij bedreigend en riep bij hen strijddrag op. De beste herinneringen betroffen situaties waarin de begeleider met de jongvolwassene een eind ging wandelen, wanneer zij gingen klussen, iets gingen eten, of sporten.

---

¹³ Zie voor punten die wijzen op gemotiveerde verandering, het schema van Hanna (2002) in Hoofdstuk 6 van de handreiking.

Handhaven en tegemoetkomen bij de jongvolwassene (Handreiking Hoofdstuk 7)

De (jeugd)reclasseerder...

- ✓ ... zorgt er voor dat de kans zo gering mogelijk is dat de begeleiding ontspoord door kennis te nemen van de in de handreiking genoemde aanbevelingen voor handelen¹⁴.
- ✓ ... gaat er over het algemeen soepel mee om dat jongvolwassenen soms afspraken missen. De (jeugd)reclasseerder laat het niet nakomen echter niet zo maar voorbijgaan. Bij onmacht past de (jeugd)reclasseerder het correctiegesprek toe en bij onwil het overtuigingsgesprek¹⁴.
- ✓ ... stelt het OM op de hoogte van de gemiste afspraken en andere slordigheden in het gedrag van de jongvolwassene, ook als het niet meteen steviger consequenties tot gevolg heeft. Het OM moet weten dat een traject niet zonder haperingen verloopt. Gedrag waarmee de jongvolwassene de kaders overtreedt die essentieel zijn voor het traject, moet altijd gemeld worden aan het OM.
- ✓ ... meldt de jongvolwassene terug bij het OM, als de jongvolwassene gedrag vertoont dat niet meer acceptabel is. Hierbij heeft de (jeugd)reclasseerder overleg met zijn leidinggevende en gedragswetenschapper/werkbegeleider. Na het terugmelden blijft de (jeugd)reclasseerder verantwoordelijk voor de jongvolwassene totdat er een beslissing wordt genomen door de rechter over het vervolg.
- ✓ ... wijst bij het melden en terugmelden het gedrag van de jongvolwassene af, maar niet de persoon.
- ✓ ... werkt *outreaching* om een effectieve werkalliantie met de jongere tot stand te brengen.
- ✓ ... realiseert zich de mogelijkheden en grenzen van het tegemoetkomen (het *outreaching* werken). Het gaat daarbij zowel om de grenzen bij de jongvolwassene, de grenzen bij de (jeugd)reclasseerder zelf, en de grenzen in het sociale netwerk¹⁵.

Theoretische onderbouwing

De (jeugd)reclasseerder moet bij het werken met jongvolwassenen veel structuur aanbrengen in het contact, maar ook de nodige speelsheid inbrengen en tolerantie opbrengen. Deze ingewikkelde combinatie komt voort uit het feit dat (het brein van) de jongvolwassene nog niet is uit-ontwikkeld. Dit gegeven vraagt van de (jeugd)reclasseerder een beschermende en tegemoetkomende benadering, maar tegelijkertijd moet de jongvolwassene zich wel degelijk gewoon aan de regels en afspraken houden. Tegemoetkomen en handhaven moeten bij jongvolwassenen op maat worden gemaakt en tactvol, slim gecombineerd.

Voor het ontwikkelen van een effectieve werkalliantie met jongvolwassenen moet de (jeugd)reclasseerder rekening houden specifieke aandachtspunten. Eén daarvan is dat hij meer dan gebruikelijk moeite doet om met de jongvolwassene in contact te komen. Dat gebeurt het best in de eigen context: de (jeugd)reclasseerder zoekt de jongere thuis, op het werk of op straat op en is daarbij zeer vasthoudend. Ook kan de (jeugd)reclasseerder extra interventies inzetten voor praktisch-materiële hulp, zoals het helpen bij het vinden van een huis, werk, of goede schuldsanering. Deze 'extra's worden ook wel *outreaching werken* genoemd.

Er zitten ook grenzen aan de moeite om contact te leggen en aan *outreaching werken*: bejegening en gedrevenheid staan centraal in het werk met jongvolwassene, maar dat heeft ook schaduwkanten. Choy, Pont en Doreleijers (2003) concluderen: "Door de gedrevenheid ... liggen 'veel' en 'teveel' soms

¹⁴ Zie hoofdstuk 5 van de handreiking.

¹⁵ Zie § 7.3.2 van de Handreiking voor voorbeelden.

dicht bij elkaar en kunnen er spanningsvelden ontstaan op persoonlijk, professioneel handelend en inhoudelijk gebied. Juist op dit punt kunnen methoden uitkomst bieden waarmee ‘te veel’ vermeden kan worden”. Deze methoden om de eigen grenzen zelf te bewaken zijn er: De (jeugd)reclasseerder kan terugvallen op wetenschappelijk goed onderbouwde *methoden* die door hun duidelijke structuur de (jeugd)reclasseerder behoeden om over zijn eigen grenzen heen te gaan. Voorbeelden zijn motiverende gespreksvoering en erkende gedragsinterventies. Daarnaast kan de (jeugd)reclasseerder terugvallen op *professionele reflectie* (alleen, in het team of met de leidinggevende of werkbegeleider/gedragsdeskundige).

Samenwerking in de keten (Handreiking Hoofdstuk 8)

De (jeugd)reclasseerder...

- ✓ ... kent de rol van het veiligheidshuis in de regio: is de jeugd(jeugd)reclassering of (jeugd)reclassering in de regio vertegenwoordigd in het Veiligheidshuis? Wie gaat daar naar toe als vertegenwoordiger? Welke informatie heeft deze persoon nodig van de (jeugd)reclasseerder of welke informatie heeft de (jeugd)reclasseerder nodig van deze persoon? Is er een aanpak gericht op een problematische jeugdgroep in het veiligheidshuis en is de begeleide jongvolwassene onderdeel van die groep en dus van de aanpak?
- ✓ ... stelt zichzelf op de hoogte van de mogelijkheden in zijn regio om een jongvolwassene te verwijzen naar instanties (voorliggende voorzieningen, geïndiceerde zorg of speciaal onderwijs), die kunnen helpen bij het vinden en houden van een goede dagbesteding (werk, school/studie, vrijetijdsbesteding). Nog beter is het, als een van de medewerkers als specifieke taak heeft deze *sociale kaart* voortdurend bij te houden.
- ✓ ... heeft er weet van dat bij alle (voorlopig) erkend gedragsinterventies handleidingen horen, waarin in een verplicht hoofdstuk staat beschreven hoe de trainer van de gedragsinterventie en de (jeugd)reclasseerder voor, tijdens en bij de eindevaluatie contact moeten houden. De (jeugd)reclasseerder moet daarom de trainer erop aanspreken als dit contact niet wordt gelegd.
- ✓ ... zorgt voor betrokkenheid van de jongvolwassene en zijn ouders bij de intake bij of overdracht naar een andere instantie. Hij is daar ook zelf bij aanwezig.
- ✓ ... houdt rekening met de nieuwe momenten van overdracht tussen de jeugd(jeugd)reclassering en de (jeugd)reclassering die door het adolescentenstrafrecht mogelijk zijn geworden.
- ✓ ... zorgt bij de overdracht van een jongvolwassene van jeugd(jeugd)reclassering naar (jeugd)reclassering of vice versa er voor dat hij zelf aanwezig is.
- ✓ ... houdt rekening met de toetsende taak van de Raad bij 16 en 17-jarigen die volgens het gewone strafrecht worden veroordeeld.